

REVISTA DE ISTORIE A EVREILOR DIN ROMÂNIA

Nr. 6-7 (22-23), 2025

ÎMPOTRIVA ANTISEMITISMULUI ACTIVITATEA LUI WILHELM FILDERMAN CA LIDER AL EVREILOR DIN ROMÂNIA

Editor: Adrian CIOFLÂNCĂ

Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România „Wilhelm Filderman”

**REVISTA DE ISTORIE
A EVREILOR DIN ROMÂNIA**

Nr. 6-7 (22-23), 2025

ÎMPOTRIVA ANTISEMITISMULUI

**ACTIVITATEA LUI WILHELM FILDERMAN
CA LIDER AL EVREILOR DIN ROMÂNIA**

EDITOR:
Adrian CIOFLÂNCĂ

COLEGIUL EDITORIAL

Carol IANCU (Universitatea „Paul Valéry”, Montpellier, Franța)

Ștefan Cristian IONESCU (Chapman University, SUA)

Andi MIHALACHE (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, Academia Română, Iași, România)

Lucian NASTASĂ-KOVÁCS (Institutul de Istorie „George Barițiu”, Academia Română, Cluj, România)

Cristian VASILE (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, România)

Ion POPA (Center for Jewish Studies, University of Manchester, Marea Britanie)

Liviu ROTMAN (Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, România)

Vladimir TISMĂNEANU (University of Maryland, SUA)

Felicia WALDMAN (Universitatea din București, România)

DIRECTOR: Adrian CIOFLÂNCĂ

SECRETARIAT DE REDACȚIE: Andreea BALABAN, Cătălin BONTAȘ

COLEGIUL DE REDACȚIE: Diana MĂRGĂRIT, Anca TUDORANCEA,
Maria Mădălina IRIMIA, Daniela GÎLCĂ

EDITARE: Diana MĂRGĂRIT

REDACTARE ȘI CORECTURĂ: Claudia BOSOI

PROOFREADING ENGLEZĂ ȘI FRANCEZĂ: Diana MĂRGĂRIT

TRADUCERI: Diana MĂRGĂRIT

TEHNOREDACTARE: Andreea BALABAN

ASISTENȚĂ JURIDICĂ: Camelia ÎNTORSURĂ-MOLDOVEANU

Coperta I: Fotografie de grup a lui Wilhelm Filderman (centru) cu liderii tineretului Uniunii Evreilor Români. În jurul lui Filderman se găseau principalii colaboratori de la *Curierul israelit*: Horia Carp (în dreapta sa), Moise Zelțer-Sărățeanu (stânga) și M. Schweig (în spate, stânga). Identificarea fotografiei a fost făcută pe baza reproducerii din *Curierul israelit*, anul XXV, nr. 18, 21.05.1933, p. 2.

Sursa: Fototeca CSIER (Donație Adrian Buga)

Coperta IV: Portret al lui Wilhelm Filderman folosit în comunicările oficiale. Sursa: Fototeca CSIER.

Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România „Wilhelm Filderman”

REVISTA DE ISTORIE A EVREILOR DIN ROMÂNIA

Nr. 6-7 (22-23), 2025

ÎMPOTRIVA ANTISEMITISMULUI ACTIVITATEA LUI WILHELM FILDERMAN CA LIDER AL EVREILOR DIN ROMÂNIA

EDITOR:
Adrian CIOFLÂNCĂ

In memoriam Lya BENJAMIN

Wilhelm Filderman, cel mai important conducător al evreilor din
România în epoca modernă. Sursa: Fototeca CSIER

SUMAR

- Adrian Cioflâncă, *Loyalty, Voice, and Exit. The options of Wilhelm Filderman* // **7**
- Lya Benjamin, *Doctor Wilhelm Filderman. Date biografice* // **17**
- Liviu Rotman, *Wilhelm Filderman – un studiu de caz în problematica leadershipului comunitar evreiesc* // **34**
- Irina Weiner-Spirescu, *Evreii și Marele Război în scrierile lui Wilhelm Filderman* // **50**
- Lucian Leuștean, *Mărturii britanice inedite despre Wilhelm Filderman și lupta sa pentru cauza evreilor din România la Conferința de Pace de la Paris din 1919* // **134**
- Carol Iancu, *Wilhelm Filderman et la France avant la Deuxième Guerre Mondiale. Quelques documents inédits* // **162**
- Maria Mădălina Irimia, *Wilhelm Filderman și problema refugiaților evrei ucraineni* // **205**
- Ștefan Cristian Ionescu, *Rezistența legală prin petiții în timpul Holocaustului. Strategiile liderului evreu român Wilhelm Filderman, 1940-1944* // **243**
- Carol Iancu, *Wilhelm Filderman et Alexandre Safran pendant la Shoah. L'homme de loi et l'homme de foi* // **267**
- Anca Tudorancea, *Decizia deportării dr. Wilhelm Filderman în Transnistria (30 mai – 2 august 1943). O nouă citire arhivistică* // **302**
- Ion Popa, *A father and his sons: Wilhelm Filderman's efforts to find information and shelter his sons during the Holocaust* // **325**
- Lucian Herșcovici, *Personalitatea lui Wilhelm Filderman în istoriografia israeliană* // **344**
- Adrian Cioflâncă, *Plecarea clandestină din România a lui Wilhelm Filderman (martie 1948). Reconstituirea unor istorii și biografii pe baza a noi surse arhivistice* // **455**

Organ al Uniunii Evreilor Romani

Redacția: București I, Str. Sf. Apostoli 38, Telef. 37/1
Administrația: București I, Str. Sf. Apostoli 74, Telef. 38/9

Fondator: M. SCHWEIG
PUBLICITAȚIA
La toate agențiile de publicitate
și la administrația financiară

Abonamente:
De an... 1.000
De 6 luni... 500
De 3 luni... 250
De un an... 1.000
De 6 luni... 500
De 3 luni... 250

Am arstat în numărul nostru trecut, într-un scurt rezumat, scopul din activitatea desfășurată de Dr. W. Filderman pe câmpul activităților economice...

Ca și fapt de problemă mai sau mai acută, în ziua de azi, W. Filderman s-a consacrat apărării cauzelor evreilor pe toate domeniile vieții culturale și individuale a evreilor din România...

milite noastre, cu ajutorul lui Dumnezeu, astăzi în urma intereselor noastre, stărea noastră și bunăvoințelor Comisiunii Agrarice de date actuale, a mai luat lucrul de mână...

deveni, Lovoa, Caprești, Târnova, Poimănești, Fântâni, Filiești, etc. etc. Deși deși să spunem că este de fapt de agricultori...

etc., evreii din aceste localități au avut încrederea de care s-au bucurat. Când nu li s-a dat dreptul de a fi în posesia terenurilor...

președintele Uniunii Evreilor Romani din țară.
Ne oprim aici cu reproducerea scrisorilor și cu evocarea moștenirii...

șefilor de comunități amintite. El s-a dat de prisos. Evreii salvați de vijuliența și dragoste a celor poartă Dr. W. Filderman nu pot uita.

Pentru agricultorii evrei

Caracteristică activității conducerilor evreilor-români, este în primul rând ca s-a lăsat asupra tuturor evreilor din țară...

Deși Dumnezeu să vă fie plasă

Deși Dumnezeu să vă fie plasă și să se preschimbă în rugămintă pentru un oșez și în alba înțeles din răboi...

Încercări de intimidare

Deși lupul împotriva antisemitismului este foarte mare și cător, în vremea în care sîrădica...

În ajutorul refugiaților

Un capitol nou în activitatea Dr. W. Filderman este salvarea aceluia de mai de refugiați...

Lupta contra antisemitismului

Emanciparea evreilor-români nu s-a putut întreprinde fără deosebită încredere în antisemitismul puternic reacționat de către...

Pentru autonomia Comunităților

Realitatea culturală noastră, pe lângă în Constituție, presupune în primul rând autonomia Comunităților evreice...

Procesul puperizării voastre păsește vertiginos de o vreme încoace

Votați pentru listele FRONTULUI ECONOMIC pe care figurează și conducătorii vosrii cari au hotărât să porcădă la o acțiune de îmbunătățire a vieții voastre economice.
Evrei din țară întreagă, din Vechiul Regat și din provinciile alipite, votați numai listele FRONTULUI ECONOMIC...

Wilhelm Filderman, Lupta contra antisemitismului, în Curierul Israelit, 10.7.1932, anul XXIV, nr. 25, p. 1. Sursa: BAR

Loyalty, Voice, and Exit. The options of Wilhelm Filderman

Adrian CIOFLÂNCĂ

Abstract: This article applies Albert O. Hirschman's conceptual triad of loyalty, voice, and exit to the political strategies of Wilhelm Filderman, the long-standing leader of the Jews of Romania between 1916 and 1948. It argues that Filderman consistently combined constitutional loyalty to the Romanian state with sustained institutional protest against antisemitic policies. Through petitions, memoranda, and diplomatic interventions, he sought to defend Jewish rights while remaining committed to a civic conception of the Romanian nation. The article refers to his rapid-response advocacy network and its role in mitigating persecution during the interwar period and the Holocaust. It highlights the archival infrastructure developed by Filderman and his collaborators which functioned as an instrument of resistance and historical accountability. At the end of this effort, Matatias Carp, one of Filderman's collaborators, produced a work of over one thousand pages, published in three volumes under the title *The Black Book*.

Keywords: Wilhelm Filderman; loyalty; voice; exit; Romanian Jews; Holocaust in Romania; archival activism

Doctor Wilhelm Filderman. Date biografice

Lya BENJAMIN

Abstract: This paper traces the most significant moments in Wilhelm Filderman's biography. As the Jewish community leader during some intense and harsh moments in Romanian history, namely the Holocaust and the installation of the communist dictatorship, he played a vital role in political negotiations and humanitarian campaigns. By using his diary and publications of the time, this analysis provides insight into his efforts and sacrifices and the apologetic manner in which a part of society perceived them.

Keywords: Wilhelm Filderman, Jewish community, biography, anniversary

Wilhelm Filderman, un studiu de caz în problematica leadershipului comunitar evreiesc

Liviu ROTMAN

Abstract: This article examines the leadership trajectory of Wilhelm Filderman, the most influential Jewish leader in Romania during the first half of the twentieth century. It contextualizes his formation within the Romanian-Jewish tradition of communal self-organization and the broader shift from classical kehila structures to modern civil-society institutions. The study highlights Filderman's meritocratic ascent, shaped by secular education, liberal humanism, and early political engagement. It analyzes his responses to the escalating antisemitism of interwar Romania, culminating in a strategy of shtadlanut – direct petitioning and negotiation with political authorities. The article explores his pivotal role during the Holocaust, when his capacity for action was constrained but symbolically vital for the Jewish population. It further examines his post-1944 efforts to rebuild communal life and resist communist co-optation. Through this case study, the article reflects on the limits and possibilities of Jewish leadership under fragile democracies and authoritarian regimes.

Keywords: Shtadlanut, antisemitism, leadership, radicalization, fascisization, totalitarianism

Evreii și Marele Război în scrierile lui Wilhelm Filderman

Irina WEINER-SPIRESCU

Abstract: This article analyzes Wilhelm Filderman's documentary response to antisemitic narratives concerning Jewish participation in Romania's military campaigns during the First World War. Focusing on his 1925 publication „Adevărul asupra problemei evreiești”, the study highlights how Filderman used official statistics and archival evidence to dismantle xenophobic claims advanced by A.C. Cuza and other far-right leaders who depicted Jewish soldiers as disloyal or cowardly. The article reconstructs the broader political and social context of Romanian antisemitism between 1910 and 1925, including the legislative framework of naturalization and the systematic exclusion of Jews from civil and military rights. It documents the significant contribution of Jewish combatants – mobilized in comparable proportions to their Christian counterparts – and the heavy casualties they sustained. Through this case study, the article demonstrates how Filderman reframed Jewish wartime service as both patriotic duty and political argument for full emancipation. It also illuminates the mechanisms by which antisemitic propaganda operated, and how statistical falsification served nationalist agendas. Ultimately, the study situates Filderman's work within the struggle for citizenship and recognition in interwar Romania.

Keywords: Wilhelm Filderman, Romanian antisemitism, First World War, Jewish military service, emancipation

Mărturii britanice inedite despre Wilhelm Filderman și lupta sa pentru cauza evreilor din România la Conferința de Pace de la Paris din 1919*

Lucian LEUȘTEAN

Abstract: This article aims to introduce into the scholarly circuit some new information, from lesser-known British sources, about the Jewish question in Romania and its discussion at the Paris Peace Conference of 1919, as well as about the development of the system of protection of minorities “of race, language and religion”. First and foremost, there is the unpublished diary of Lucien Wolf, one of the leaders of British Jewry, a text held in the Mocatta Library, part of the Special Collections at the University College Library in London. It is somewhat surprising that Lucien Wolf’s diary, dedicated to his work at the Paris Peace Forum, has not yet been published. It is, however, used by various authors but not as an essential source. Moreover, to our knowledge, it has not been read so far in terms of references to Romania, Romanian Jews, or Wilhelm Filderman.

Keywords: Wilhelm Filderman, Lucien Wolf, Paris Peace Conference, “minorities’ treaty”, Jewish Question, Romania.

Wilhelm Filderman et la France avant la Deuxième Guerre Mondiale. Quelques documents inédits

Carol IANCU

Abstract: France was omnipresent in the life, activity and writings of Wilhelm Filderman (1882-1963), the leader of Romanian Jewry before the Holocaust. He was an admirer of France and its “Declaration of the Rights of Man and of the Citizens”. It was not surprising that he intervened by the French government and diplomats as well as by the French Jews in defense of his Romanian coreligionists’ rights. Newly discovered documents illustrate his efforts in this direction. He remained faithful to the policy of

shtadlanut, to the system of petitions, thus following one of the aspects of the interventionist policy of the main French Jewish organisation, Alliance Israélite Universelle, with which he maintained close relations. Perceived as an “assimilationist Jew” by the Zionists and constantly denigrated by its leaders, he ended by accepting that the Union of Romanian Jews, which he presided, would sign an agreement with the Jewish Party, thus creating in 1936, the Central Council of Romanian Jews, to better combat “State antisemitism”. His admiration and love for France explain his final departure for this country in 1948, on the eve of his arrest in Bucharest by agents of the new totalitarian communist regime.

Keywords: Wilhelm Filderman, France, Alliance Israélite Universelle, antisemitism, minorities’ rights, legal provisions on Jews, Romania

Wilhelm Filderman și problema refugiaților evrei ucraineni

Maria Mădălina IRIMIA

Abstract: This article explores how the Jewish community organizations responded to the refugee crisis caused by thousands of Ukrainian Jews arriving in Romanian territory in the early 1920s. Using archival records, diplomatic correspondence, periodicals, and internal reports from Jewish communal institutions, it details the role played by the Union of Native Jews and later, the Union of Romanian Jews, in managing this crisis. Special focus is given to Wilhelm Filderman, whose leadership was decisive in coordinating relief efforts, negotiating with Romanian authorities, and working to facilitate emigration. The study also examines the Romanian state’s limited involvement within the broader context of minority politics and humanitarian issues in interwar Romania.

Keywords: Jewish refugees, Wilhelm Filderman, Jewish Relief, emigration, antisemitism

Rezistența legală prin petiții în timpul Holocaustului. Strategiile liderului evreu român Wilhelm Filderman, 1940-1944^{1*}

Ștefan Cristian IONESCU

Abstract: This chapter examines the role of the Jewish leader Wilhelm Filderman in resisting the antisemitic policies of the Antonescu regime during the Holocaust in Romania. Based on the recently published memoirs and diaries of Filderman and other Jewish leaders as well as archival documents, this chapter argues that, faced with Antonescu's antisemitic policies, Filderman and his collaborators pursued a sophisticated, persistent strategy of non-violent legal resistance to the Holocaust through petitioning local authorities, courts, and foreign diplomats. This petitioning strategy was partially successful in reversing some antisemitic measures and thus contributed – together with other factors – to saving Jewish lives.

Keywords: Romania, Antonescu regime, Wilhelm Filderman, antisemitic policies, Jewish resistance, petitions

---

1. * Prezentul studiu a fost publicat inițial în limba engleză: Ștefan Cristian Ionescu, „Legal Resistance through Petitions during the Holocaust: The Strategies of Romanian Jewish Leader Wilhelm Filderman, 1940-44”, în Thomas Pegelow Kaplan, Wolf Gruner (eds.), *Resisting Persecution. Jews and Their Petitions during the Holocaust*, Bergahn, New York & Oxford, 2020, pp. 92-113. Pentru versiunea în limba română, am făcut modificări în aparatul critic, pentru a cita din ediția în limba română a *Memoriilor* lui Filderman.

Wilhelm Filderman et Alexandre Safran pendant la Shoah. L'homme de loi et l'homme de foi

Carol IANCU

Abstract: The first part of the article evokes the main interventions in favor of Romanian Jews undertaken by Wilhelm Filderman, the political leader of the Jewish community of Romania, and Alexandre Safran, its spiritual leader, underlining the assistance provided to their brethren deported to Transnistria and their decisive actions of 1942 designed to avoid the total deportation to the Nazi camps in Poland. The second part provides an analysis of the personalities of the two leaders, who were engaged in the same struggle, but whose relations were not exempt from frictions. Numerous documents, including notes, reports and testimonies, indicate that their relations were marked by the delicate issue of leadership. Despite their different personalities, Filderman and Safran were essentially complementary in their actions: the former made use of an elaborated legal dialectic, the latter of a strong moral message. Besides, their interlocutors were probably not sensitive to the same arguments. One should take a nuanced approach, neither exaggerate the role of one, nor minimize the role of the other. However, in his Black Book, Matatias Carp does not once mention the name of the chief rabbi, and in Filderman's posthumous memoirs Safran's action is systematically ignored. In fact, it was the conjugation of these two Jewish leaders' efforts that would prove decisive and provide us with the key to understanding the particular destiny of the Romanian Jewish community during the Holocaust.

Keywords: Wilhelm Filderman, Alexandre Safran, the Holocaust, humanitarian assistance, Romania, Transnistria, Matatias Carp

Decizia deportării dr. Wilhelm Filderman în Transnistria (30 mai – 2 august 1943). O nouă citire arhivistică

Anca TUDORANCEA

În memoria Berthei Wexler² și a lui Theodor Wexler³

Abstract: The deportation of Wilhelm Filderman, the leader of Romanian Jewry, in 1943 remains a key moment in the context of the Holocaust in Romania. New information regarding the decision to deport Filderman to Transnistria emerges from revisiting original Romanian-language documents found in the archive of the Center for the Study of the History of Jews in Romania – Wilhelm Filderman (ACSIER-WF). Although some of these documents were published in a collection edited in 2000, many remain unknown. The same documents are summarized by Filderman in his memoirs, written in French (after his emigration in 1948), published in English translation (2004), and translated into Romanian (2016, 2017). File 407 from Fund III (Holocaust) of the ACSIER-WF appears to be the earliest version of the text and sheds new light on the 1943 documents, adding names and place references missing from the documents published in the second volume of Filderman's memoirs. This paper argues that an accurate Romanian edition of Filderman's memoirs requires a thorough consideration of the here-mentioned archive.

Keywords: archives, Wilhelm Filderman, deportation, Transnistria, memoirs

---

2. Bertha Wexler (n. Drucman, 1935-2018), supraviețuitoare a lagărului Moghilev și orfană a Transnistriei.

3. Theodor Wexler (1931-2004), membru fondator și vicepreședinte al Fundației Wilhelm Filderman.

A Father and His Sons: Wilhelm Filderman's Efforts to Shelter His Children during the Holocaust

Ion POPA

Abstract: Wilhelm Filderman is a towering figure in the history of Romanian Jews. Despite a plethora of mentions in Holocaust and Jewish history studies, there are significant parts of his biography still unknown. This article examines one such unknown aspect – his desperate efforts to locate, communicate with, and save his two sons, Ronetti and Gabriel, who were caught in France and United Kingdom as the Second World War started. The situation was more worrying in the case of Ronetti, who was deported in spring 1944 from Southern France to Germany and, according to rumors at the time, to occupied Poland. Filderman's pleas to various international Jewish and non-Jewish organizations, to the German embassy in Bucharest and the Romanian government, are a testament to wartime hardships in finding information in general and information about deportees in particular. They also show Wilhelm Filderman, the father, who, at the same time he was doing everything in his power to protect the Jewish community of Romania, was also passing through a profound tribulation in his private life.

Keywords: antisemitism, Holocaust, deportees, Vichy collaboration, repatriation

Personalitatea lui Wilhelm Filderman în istoriografia israeliană

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Abstract: This paper aims to highlight the multiple representations of Wilhelm Filderman as reflected in Israeli historiography, whose authors I classify in a three-generation typology: a) the generation of historians, publicists, and memorialists born in

Romania in the first two decades of the 20th century, who emigrated to Israel and knew Filderman personally; b) the generation of professional historians born in Romania in the third decade of the 20th century, who immigrated to Israel as adults and did doctoral studies in Israeli universities at a late age; c) the third generation which includes professional historians of Romanian origin, born in the 30s and the beginning of the 40s, who partly studied in Romania, partly in Israel, and worked in Israeli research institutions. Those belonging to the first generation are somewhat apologetic, while those of the second and mainly of the third generation emphasize his qualities as well as his errors. Overall, Filderman is portrayed as moderate, non-religious, a Romanian patriot, and a devoted Jew. The Israeli historiography that I analyze focuses on Filderman's relations with the Zionists, the Zionist movement, the Jewish Agency, and the National Jewish funds, but also his efforts to improve Jewish people's lives and their emigration to Palestine during the Holocaust period.

Keywords: Wilhelm Filderman, Israeli historiography, Jews, anti-Semitism, Zionism, Assimilism, Holocaust.

Plecarea clandestină din România a lui Wilhelm Filderman (martie 1948). Reconstituirea unor istorii și biografii pe baza a noi surse arhivistice

Adrian CIOFLÂNCĂ

Abstract: This article reconstructs, for the first time in full detail, the clandestine escape of Wilhelm Filderman from communist Romania in March 1948, drawing extensively on recently accessible archival collections from the National Council for the Study of the Securitate Archives. While Filderman never disclosed publicly how he managed to leave the country, the study shows that Romanian secret police interrogations, together with the personal files of key facilitators, preserved a remarkably precise account of the operation. By analyzing surveillance records spanning four decades, the article traces

the involvement of Solomon Gruber and Coriolan Gherman, maps the networks of guides operating along the Romanian–Hungarian border, and situates Filderman’s clandestine escape within broader postwar patterns of repression, espionage, and emigration. The study also evaluates how misinformation shaped earlier narratives of the escape. Ultimately, it provides a critical reassessment of the political, institutional, and personal dynamics that made possible one of the most significant clandestine departures of a Jewish leader from the emerging communist bloc.

Keywords: Wilhelm Filderman, Solomon Gruber, exile, Securitate, communism

Vorbind despre datele biografice ale lui Filderman, nu se poate face abstracție de intrarea lui în viața politică. Activitatea politică a constituit însăși esența vieții lui, lupta pentru obținerea și apărarea drepturilor evreilor, pentru emanciparea și autoemanciparea lor. Sarcina pe care și-a asumat-o nu era ușoară, având în vedere statutul de străin al evreilor pământeni, lipsa lor de drepturi și legile care se adoptau împotriva lor în acea perioadă.

Organizația care l-a atras cel mai mult și în cadrul căreia și-a desfășurat cea mai importantă activitate, devenind președintele ei între anii 1923-1947, a fost Uniunea Evreilor Pământeni, înființată în 27 decembrie 1909 la sugestia B'nei Brith. În prima sa reuniune, organizația a adoptat următoarea moțiune:

„Adunarea generală a hotărât crearea unui grup care să-i reprezinte pe evreii pământeni. Grupul [își] propune să lupte împotriva nedreptății care îi face pe evrei să fie străini și își asumă misiunea de a obține cetățenie egală pentru toți evreii români.” Caracterizându-și activitatea de apărător al drepturilor evreilor, Filderman notează în *Memorii*: „Am făcut tot ce mi-a stat în puteri pentru a îmbunătăți situația celor de aceeași religie cu mine. Hotărând să abandonez pentru totdeauna toate cercetările mele științifice, m-am aruncat în vârtejul problemelor comunității evreiești.”

Într-o scrisoare adresată lui Ch. Reischer, la Buenos Aires, la 2 ianuarie 1952, Filderman menționa câteva date autobiografice din timpul ultimelor două regimuri dictatoriale în context românesc: „Activitatea pe care am desfășurat-o în decursul anilor cumpliți din viața evreilor români are nevoie de zeci de volume. Am reușit să salvez 95% din populația evreiască din Vechiul Regat și din sudul Transilvaniei, să repatriez mii de evrei etc. Mi-ar fi, prin urmare, imposibil acum să aștern pentru dumneavoastră totul pe hârtie. În curând ar trebui să încep să-mi scriu memoriile. Pentru moment pot să vă ofer câteva detalii. [...] Sub guvernul comunist viața mea a fost încă și mai dramatică! Am fost arestat în 1945. Am făcut o grevă a foamei pentru cinci zile și apoi am fost trimis acasă, unde am rămas în arest la domiciliu timp de trei săptămâni până la înlăturarea pazei [...]. Deoarece m-am opus comuniștilor și fusesem informat că urma să fiu arestat ca spion englez, am părăsit clandestin țara împreună cu soția mea, pe 12 martie 1948. Acum trăiesc în Franța de unde continui lupta pentru evreii din Israel, din România și din diferite alte țări europene.”

ISSN 2458-0449

HASEFER

Lya BENJAMIN